НОВА ІСТОРІЯ

УДК 37.011.32 : 2-754(477.41-21)(045)
DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.257

Віталій Таціенко*

Побут вихованців Київської духовної семінарії у першій половині XIX ст.

Анотація: *У статті зроблено спробу показати побут вихованців Київської духовної семінарії у першій половині XIX ст., зокрема: житлові умови, харчування, одяг. Семінаристи, які перебували на повному, або половинному утриманні, проживали у гуртожитках. Своєкоштні вихованці, з огляду на нестачу місць – в орендованому житлі. Харчування було недостатнім та одноманітним. Через нестачу фінансування норми семінарського статуту щодо забезпечення семінаристів одягом виконувалися не повністю. Зокрема, вихованці не отримували верхній одяг. У перші роки існування семінарії складним питанням залишалося забезпечення вихованців визначеними статутом ліжками та постільною білизною, проте з часом ситуація із фінансуванням покращилася.*

Ключові слова: *побут, Київська духовна семінарія, семінаристи, житло, харчування, одяг*

Все більшої популярності у сучасній історичній науці набуває історія повсякденності. Цей напрям має значну перспективу і в історії Православної церкви XIX – початку XX ст. Одним із важливих питань є дослідження повсякденного життя вихованців духовних семінарій – навчальних закладів, головне завдання яких полягало у підготовці молоді до священицького служіння.

У сучасній історіографії приділяється недостатня увага дослідженню житлових умов, харчуванню, зовнішньому вигляду семінаристів, засобам контролю за дотриманням належної поведінки тощо. Серед дослідників, які зверталися до вивчення окремих аспектів окресленої теми варто відзначити праці Н. Ципляк[1], С. Ліщука[2], С. Ільчишина[3], Д. Риги[4]. Проте питання повсякденного життя семінаристів, особливо на регіональному рівні,

* *Таціенко Віталій Сергійович* – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна);
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3372-9765; e-mail: tatsiyenko1990@ukr.net

[1] *Ципляк Н.О.* Побут та дозвілля вихованців Чернігівської духовної семінарії // Вісник Чернігівського державного університету. Серія: Історичні науки. 2008. Вип. 52. № 5. С. 118-124.

[2] *Ліщук С.* Семінаристи в м. Острозі у першій чверті XIX ст. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». 2014. Вип. 22. С. 7-24.

[3] *Ільчишин С.В.* Історія Київської духовної семінарії в 1817-1867 роках: дис... канд. богослов'я. Київ, 2018. 305 с.

[4] *Рига Д.* До питання про навчально-виховний процес та побут учнів духовної семінарії у Новгороді-Сіверському (1785-1797 рр.) // Сіверянський літопис. 2016. № 6. С. 154-161.

потребує подальшої розробки. Вивчення побуту вихованців Київської духовної семінарії в означених хронологічних межах не було предметом наукових зацікавлень.

Метою статті є спроба реконструкції особливостей побуту вихованців Київської духовної семінарії у першій половині XIX ст.

Після закриття Київської академії у 1817 р. на її території почала функціонувати новостворена Київська духовна семінарія. З відкриттям духовної академії у 1819 р. за семінарією залишився тільки один двоповерховий будинок на березі Дніпра, який називали «бурсою» (сьогодні один з корпусів Національного університету «Києво-Могилянська академія», вул. Набережно-Хрещатицька, 27). Після облаштування приміщення для потреб семінарії на першому поверсі було 14 кімнат, де знаходилися класи, на другому – 11, де проживали семінаристи та зала зібрань. Проблемою була нестача місць у гуртожитку. Так, у 1817 р. там мешкало 132 вихованці, а в 1823 р. – уже 252. До того ж у приміщенні семінарії знаходилися повітове та парафіяльне училища. Наслідком нестачі місця були бруд і вологість у семінарському корпусі, особливо в холодну пору року[5]. Про бруд і тісноту пишуть П. Марковський і В. Радецький[6]. У 1828 р. з метою розширення гуртожитку за 1600 руб. був орендований двоповерховий будинок київського війта Г. Кисилевського, де розміщено 80 казеннокоштних семінаристів[7].

З ініціативи Київського митрополита Євгенія (Болховітінова) було розпочато будівництво нових корпусів для семінарії на місці Петропавлівського монастиря, що згорів у 1811 р. На це Комісія духовних училищ виділила 170 910 руб. 55 коп. У 1830 р. будівництво було завершено. Головний корпус семінарії був триповерховим (розміри в сажнях: 22×9×6). На першому поверсі було 8 кімнат для керівництва та викладачів закладу, на другому – 7 класних кімнат, кімната правління семінарії та зал загальних зборів. На третьому поверсі мешкали семінаристи. Там було 10 кімнат і дві умивальні, для обігріву використовувалося 11 голландських печей[8]. Крім головного корпусу було збудовано ще одноповерховий флігель (розміри в аршинах: 20×6×7), в якому знаходилися їдальня, кухня, пекарня, кімната для обслуговуючого персоналу та три комори. Нова будівля семінарії не вирішила проблему з приміщеннями. Значна частина вихованців, як і раніше, проживали на квартирах. А деякі з казеннокоштних семінаристів отримували стипендії на руки, оскільки вільних міць у гуртожитку не було[9].

Семінаристи ділилися на своєкоштних, які жили за рахунок батьків, і казеннокоштних, які утримувалися на єпархіальні (церковні) кошти. Забезпечення могло бути повністю казенним або напівказенним. На повне фінансування приймалися діти з незабезпечених сімей, сироти. При половинному забезпеченні батьки вносили частину плати за утримання дітей.

---

[5] *Епископ Платон (Петров)*. Краткая историческая записка о судьбах Киевской семинарии за сто лет ее существования (1817-1917 гг.) // Труди Київської духовної академії. 2011. № 14. С. 135-136.

[6] *Марковский П.* Из моих заметок о жизни учеников Киевской семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1896. № 22. С. 883; *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 97.

[7] *Епископ Платон (Петров)*. Краткая историческая записка о судьбах Киевской семинарии... С. 136.

[8] *Епископ Платон (Петров)*. Краткая историческая записка о судьбах Киевской семинарии... С. 136-137; *Путро О.І.* Нариси історії Київської духовної академії і семінарії в XIX ст. // Труди Київської духовної академії. 2011. № 15. С. 139.

[9] *Епископ Платон (Петров)*. Краткая историческая записка о судьбах Киевской семинарии... С. 137.

У гуртожитку мешкали казеннокоштні та напівказеннокоштні семінаристи. В кожній кімнаті проживали від 11 до 18 осіб. Розподіл семінаристів по «номерах» здійснював інспектор. У кімнаті проживали два-три богослова, три-чотири філософа і від п'яти до десяти словесників[10]. Для підготовки до занять був довгий стіл, на якому горіла одна сальна свічка[11].

Чітко визначався розпорядок дня семінаристів, які проживали у гуртожитку. О шостій годині – підйом, одягання та молитва; з сьомої до восьмої – підготовка до уроків; з восьмої до дванадцятої – заняття; з дванадцятої до чотирнадцятої – обід, відпочинок, прогулянка; з чотирнадцятої до шістнадцятої години – заняття (крім четверга); з шістнадцятої до сімнадцятої – відпочинок і прогулянка; з сімнадцятої до двадцятої – виконання домашніх завдань; з двадцятої – вечеря, відпочинок, домашні завдання, молитва; о двадцять другій – відбій. Допускалося, щоб семінаристи не гасили свічку до двадцять третьої години[12].

Своєкоштні вихованці мешкали в орендованому житлі. Статут духовних семінарій рекомендував правлінню навчальному закладу «керуватися наступним способом нагляду»: помешкання мали знаходитися недалеко від семінарії; орендодавцями мали бути особи «з чесним іменем і переважно духовні»; бажано, щоб семінаристи мешкали окремо від господарів житла. Керівництво заохочувало вихованців селитися групами від 7 до 10 осіб, щоб полегшити інспекторам нагляд за ними[13].

Проте, часто квартири наймалися найдешевші, які були тісними та вологими. Траплялися випадки, коли орендодавці намагалися нажитися на семінаристах. Недоліком орендованих помешкань було спільне проживання студентів молодших курсів зі старшокурсниками, що призводило до домінування останніх[14]. Впливала різниця у віці, адже у заклад вступали підлітки від 12 років, а термін навчання складав 6 років.

Вартість оренди квартири у 1820-х – на початку 30-х років складала 5 руб. асигнаціями (1 руб. 25 коп. сріблом). З 1835 р. ціни зросли до 7 руб. 50 коп., а у 1850-х роках – до 10 руб. сріблом з постачанням продуктів, які забезпечувалися батьками наперед на кожну третину року[15]. Також семінаристи мали забезпечувати себе дровами, які безкоштовно збирали за Дніпром по лугах, куди наносило весняними паводками велику їх кількість[16].

П. Марковський, описуючи одну з квартир, яку неодноразово відвідував, згадував про непросте життя семінаристів, де «панували злидні та безгрошів'я». Ця квартира складалася з

---

[10] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 104.

[11] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 590.

[12] Высочайше утвержденный проект Устава духовных семинарий. № 25674. // Полное собрание законов Российской Империи, с 1649 года: собрание первое. Санкт-Петербург: Тип. II Отделения собственной Е.И.В. канцелярии, 1830. Т. XXXII. С. 960.

[13] Ibid. С. 961.

[14] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 594-596.

[15] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 100-101; *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 338.

[16] *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 338-339.

однієї кімнати, в якій проживали п'ять осіб, невеликої кухні та комори в сінях. За оренду вихованці сплачували 5 руб. асигнаціями, привозячи продукти харчування з дому[17].

Студенти, які мали у Києві родичів, могли мешкати у них. Так, І. Шиманський в період навчання у духовному училищі та семінарії жив у своєї тітки[18].

У семінаріях існувала жорстка система контролю. Вихованці практично цілодобово перебували під наглядом. На інспекторів (по суті наглядачів), їх помічників і «старших» семінаристів покладався контроль за моральністю та поведінкою вихованців. Саме інститут «старших» відігравав особливу роль у повсякденному житті семінаристів, адже здійснював за ними безпосередній контроль. За поданням інспектора кращий за поведінкою й успішністю богослов призначався правлінням семінарії «старшим» над мешканцями кімнати. Він був «інспекторським оком, свого роду начальством». Інспектором Київської духовної семінарії була розроблена та затверджена правлінням закладу спеціальна інструкція для старшокурсників-наглядачів. Вони мали слідкувати за дотриманням чистоти та порядку в кімнатах, збереженістю речей, підготовкою вихованців до уроків, їх належною поведінкою на ранкових і вечірніх молитвах, які щоденно читали по черзі, наглядати, щоб семінаристи не запізнювалися на заняття, вчасно лягали спати та прокидалися. «Старший» мав контролювати дозвілля, «щоб час відпочинку був проведений чинно і забави їх не мали нічого непристойного духовному вихованцю», наприклад, гра в карти, паління, вживання алкоголю тощо. Інструкція вимагала, щоб «старші» виходили з кімнати останні, замикаючи двері. По черзі, на тижневий термін, «старший» призначався черговим в гуртожитку. У такому випадку він мав контролювати інших «старших», кожного дня обходити всі кімнати та у випадку порушень, повідомляти інспектора. Тому його побоювалися не тільки семінаристи менших курсів, а й богослови. Інститут наглядачів охоплював і тих семінаристів, які проживали в орендованому житлі. Вони мали «наглядати за вчинками своїх товаришів», не дозволяти семінаристам ночувати за межами орендованого помешкання, чи стороннім особам залишатися на ніч у квартирі. Чергові старшокурсники кожного вечора мали повідомляти інспектора про поведінку, порушення в гуртожитку, а квартирні наглядачі – про стан справ в орендованому житлі. Щодо подій, які «заслуговували на особливу увагу», мали інформувати негайно. До того ж інспектор семінарії разом з квартирним черговим періодично об'їжджали своєкоштних вихованців. Виявлені порушення записувалися в спеціальний журнал, який був у кожному орендованому житлі. У випадку відлучки «старшого», нагляд за вихованцями покладався на його помічника. Щоправда, разом з контролюючою та виховною функціями, був і негативний бік існування інституту «старших» – їх зарозумілість, пихатість, шпигунство, доноси[19].

---

[17] Ibid. С. 338.

[18] *Шиманский И.* Мои школьные воспоминания о преосвящ. Антоние, архиепископе казанском, за время его инспекторства и ректорства в Киевской духовной семинарии // Киевские епархиальные ведомости. 1880. № 12/13. С. 12.

[19] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 7. С. 384-392; *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 593-594; *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 104-105; Высочайше утвержденный проект Устава духовных семинарий... С. 960-962.

Вимоги до харчування визначалися Статутом духовних семінарій. Сніданок документ не згадує; обід (о 12 год.) передбачав дві, у святкові дні – три «прості, але корисні» страви і житній, «смачний, добре випечений хліб». Вечеря (о 20 год.) мала включати дві страви та житній хліб. Аби уникнути одноманітності, їжа мала чергуватися відповідно до графіку семінарського правління для скоромних і пісних днів. З напоїв передбачалися вода та квас[20]. Як виконувалися норми статуту й наскільки задовільним було харчування у перші роки існування семінарії можна простежити за кількістю використаних продуктів. У 1818 р. на 145 «бурсаків» було використано: 2347 пуд. житнього борошна (вартість одного пуду складала від 1 руб. 25 коп. до 1 руб. 65 коп.), 35 пуд. гречаного борошна (1 руб. 60 коп.), 208 пуд. 28 фунтів пшона (2 руб. – 2 руб. 50 коп.), 76 пуд. 35 фунтів круп гречаних і ячних (пуд ячної коштував 1 руб. 60 коп., гречаної від 2 руб. до 2 руб. 50 коп.), 66 пуд. 23 фунти солі (1 руб. 80 коп. – 2 руб. 20 коп.), 12 пудів конопляної олії (12 руб.), 11 пуд. 38 фунтів сала свинячого (10 руб. 50 коп. – 13 руб.), 1 пуд. 12 фунтів масла (17 руб.), 94 пуди 24 фунти яловичини (3 руб. 50 коп. – 4 руб. 80 коп.), 7 пудів 30 фунтів сиру (2 руб. 40 коп.), 1,5 тис. штук грибів на суму 37 руб. 50 коп. Очевидно, що харчування не забезпечувало потреб молоді, адже на рік на кожного семінариста припадало трохи більше половини пуду яловичини і близько 1/3 фунту масла. Звіти свідчать, що риби на столі семінаристи не бачили навіть у недільні та святкові дні посту, коли її вживання дозволялося[21].

П. Марковський, описуючи навчання в семінарії у 1830-х роках, також згадував про незадовільне харчування. Сніданку не було, обід включав пів фунта хліба, «чашку» з борщем на чотири особи (без окремих тарілок) і «рідку кашу», в недільні та святкові дні «варений рідкий горох». Ввечері семінаристи отримували пів фунта хліба та кашу. І борщ і каша готувалися без м'яса чи риби. Лише на великі свята Різдво та Пасху семінаристи отримували страви з м'ясом і випічку. У випадку смерті вихованця семінаристи також отримували по булці[22].

Попри те, що статут вимагав для приготування страв використовувати свіжі продукти й урізноманітнювати їх, реалії були іншими. Проблемою була недостатність їжі, семінаристи часто відчували голод. На якості харчування могли позначатися зловживання економа[23]. Про «голодовку» й одноманітність харчування свідчить вірш, який семінаристи часто повторювали:

Ох, ох, ох
Semper горох,
Quotidie каша,
Miseria наша![24].

---

[20] Высочайше утвержденный проект Устава духовных семинарий... С. 972.

[21] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 586-587.

[22] *Марковский П.* Из моих заметок о жизни учеников Киевской семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1896. № 22. С. 883; *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 333.

[23] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 215-216.

[24] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 587; *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 333-334.

Неналежне харчування іноді ставало причиною публічного обурення семінаристів. Одного разу в семінарії спалахнув «бунт» – вихованці масово розбивали тарілки та ламали дерев'яні ложки, «виходячи з шумом і лайкою з їдальні»[25].

Своєкоштних семінаристів продуктами забезпечували батьки. З дому вихованці привозили борошно, крупи, сало, олію й інші продукти[26]. Готувати могли самі, але здебільшого куховарили власники житла.

В. Радецький, висвітлюючи історію Київської семінарії першої половини XIX ст., описував краще харчування. На сніданок квартирним семінаристам господарі готували суп, галушки. А по четвергах і суботах – млинці зі смаженим салом, у пісні дні – з олією. Казеннокоштним вихованцям служителі щоранку приносили в кімнати гуртожитку по одній порції чорного хліба (вагою не більше 1 фунта) і дрібку солі на кожного. Цим потрібно було задовольнятися до обіду. Обід складався із борщу та пісної каші, яку вихованці мали «смачити» жиром, що збирався з борщу. Найбільша частина жиру потрапляла в першу чашку, за якою обідали чотири богослови на чолі зі старшим кімнати, далі чотирьом філософам, а в останній чашці для чотирьох словесників залишався лише, як називали «богословський жир». У недільні та святкові дні додавалася третя страва – смажені картопля, м'ясо або риба, а в пісні дні – булка «базарного випікання». Вечеряли казеннокоштні семінаристи зазвичай ячмінним або гречаним супом з салом. По середах і п'ятницях суп замінювався пшеничними або гречаними галушками. У стравах траплялися недогарки свічок, якими освітлювалися кухня та їдальня, мишачий послід в крупах. В дні масниці, починаючи з четверга, чотири дні семінаристів годували варениками, які самі вихованці і ліпили. Під час обіду та вечері черговий старший ходив з одного кінця їдальні до іншого, спостерігаючи за дотриманням тиші й порядку[27].

П. Марковський відзначав, що семінаристи, які перебували на утриманні мали недостатнє харчування, але принаймні воно було постійним. Крім того, вони не думали про забезпечення житла опаленням. А коли у своясів (як називали мешканців квартир) закінчувалися домашні продукти, то доводилося голодувати, допоки не отримували нових[28].

Семінарський статут передбачав використання скатерок, які потрібно було змінювати двічі на тиждень[29]. Проте в перші роки діяльності семінарії скатерки з'являлися на столах лише у дні великих свят. Серветки не використовувалися. Не отримували вихованці й окремих тарілок, їли з дерев'яних і глиняних мисок[30].

---

[25] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 215-216.

[26] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 100; *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 338.

[27] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Октябрь. С. 101-102.

[28] *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 339.

[29] Высочайше утвержденный проект Устава духовных семинарий... С. 972.

[30] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 587.

Регламентував статут і питання зовнішнього вигляду вихованців. Передбачалося щорічно видавати кожному: три звичайні та три спідні сорочки, дві косинки, дві пари панчох (одні теплі), дві пари чобіт й одні головки. На два роки семінаристи мали отримувати: шлафрок із тику, на зиму – суконні панталони та «жилет з рукавами», на літо – китайчаті панталони і жилет. На три роки передбачалося: сюртук з синього сукна, суконний або шкіряний картуз, який мав використовуватися в теплу і холодну пори року[31].

У випадку неможливості семінарії забезпечити одягом усіх казеннокоштних вихованців статут надавав пріоритет найбіднішим. Семінаристи, які мали власний одяг, використовували його, допоки не було потреби у казенному. У видачі одежі мали перевагу відмінники, які отримували нові речі, а іншим могли видаватися вживані[32].

Однак, з огляду на недостатність фінансування, визначені статутом вимоги виконувалися не повністю. Зокрема, у 1818 р. для семінарії було закуплено: 31 шкуру (вартість однієї 20 руб.), 204 підошви (60 коп.), 724,75 аршинів пістрі для халатів (один аршин – 65 коп.), 1128 аршинів полотна (30-35 коп.). Пошито 86 халатів (вартість одного 50 коп.), 141 пару сорочок (60 коп.) і виготовлено 150 пар чобіт (1 руб. 50 коп. за пару) і 54 голови (пара – 1 руб. 20 коп.). Не згадуються картузи, верхній одяг, про що йшлося у статуті. Багато бідних семінаристів вдовольнялися тільки товстою брудною білизною та халатами із пістрі. Проте деякі семінаристи мали казенні сюртуки[33].

За спогадами П. Марковського, семінаристам видавалися на два роки: халат з пістрі, дві пари білизни, пара нових чобіт і пришви. У філософському класі отримували суконні сюртук і панталони теж на два роки[34]. Згадувалися і суконні штани, які отримали семінаристи-богослови[35].

Загалом, до 1850-х років одягом семінаристів були халати із нанки та пістрі, а для вихованців старших класів – шлафроки із тієї ж тканини. Забезпечували семінаристів і взуттям. Верхнього зимового одягу казеннокоштні вихованці не отримували. Потрібно було з дому привозити сюртуки, кожухи, шинелі, шуби. Своєкоштні вихованці, особливо діти із заможних сімей, «одягалися загалом як діти інтелігентних батьків». Казеннокоштні ж вихованці отримували від семінарії дешеве вбрання[36].

З бажанням вихованців виглядати відповідно до моди, використовувати різні аксесуари керівництво семінарії боролося. Так, за ректорства Антонія (Амфітеатрова) (1845-1851 рр.) категорично заборонялися манишки, комірці, які виставлялися на показ, короткі сюртуки, які до того ж семінаристи могли не застібати на всі ґудзики, калоші, використання тростин, годинників з ланцюжками, модні в ті часи зачіски – «перука» і «полька» й інші подібні «світськості», які бажали наслідувати частина молоді, особливо діти заможних батьків та вихідці з інших станів[37].

---

[31] Высочайше утвержденный проект Устава духовных семинарий... С. 973-974.

[32] Ibid. С. 974.

[33] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 588-589.

[34] *Марковский П.* Из моих заметок о жизни учеников Киевской семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1896. № 22. С. 884.

[35] *Марковский П.* К заметкам о жизни учеников в Киевской дух. семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1897. № 7. С. 340.

[36] *Епископ Платон (Петров)*. Краткая историческая записка о судьбах Киевской семинарии... С. 143.

[37] *Радецкий В.* Киевская духовная семинария в первой половине XIX ст. (Воспоминания) // Украина. 1907. Т. 4. Ноябрь-декабрь. С. 204-205.

Контроль за дотриманням належного зовнішнього вигляду семінаристів покладався на «старших». Інструкція вимагала, щоб при виході з кімнати гуртожитку чи квартири до класу чи церкви «старші» оглядали одяг і вигляд вихованців.

У повсякденні кожної людини важливе місце належить відпочинку. Найпродуктивнішим відпочинком є сон. Семінарський статут передбачав для вихованців металеві ліжка, сінник, дві подушки, чотири наволочки, бавовняну ковдру, підбиту полотном і два простирадла. Проте, через брак коштів семінарія не забезпечувала своїх перших вихованців необхідною постільною білизною. Замість ліжок семінаристи спали на дерев'яних лавах, сінники замінювало «якесь ганчір'я», а замість ковдри використовували верхній одяг[38]. Проте, з часом ситуація із забезпеченням покращилася. У 1830-х роках казеннокоштні вихованці спали на металевих ліжках, а постіль складалася з сінника набитого соломою та білої суконної ковдри[39].

Отже, побутові умови семінаристів протягом першої половини XIX ст. були складними. Проблемним питанням для Київської духовної семінарії залишалася нестача місць у гуртожитках, які не могли вмістити всіх вихованців закладу. Значна частина семінаристів мешкала в орендованому житлі. Недостатнім та одноманітним було харчування вихованців. Через неналежне фінансування, норми семінарського статуту щодо забезпечення постіллю й одягом не виконувалися, зокрема вихованці не отримували верхнього одягу.

Вищезазначена проблема є перспективною для подальших наукових розвідок. Оскільки залишається ще багато малодосліджених сторінок у вивченні повсякденного життя семінаристів у різні періоди історичного поступу.

Vitalii Tatsiienko

Kyiv Theological Seminary Students' Everyday Life in the First Half of the 19th century

Abstract: The article deals with the analysis of Kyiv Theological Seminary students' everyday life in the first half of the 19th century. Living conditions, food, clothing are under consideration.

The lack of places in the dormitories, which could not accommodate all students of the institution, remained a difficult issue. Seminarians having full or partial support lived there. There were from 11 to 18 mans in each room. The schedule of seminarians living in the dormitory was specified. Self-financed students had to live in rented housing due to the lack of space. There was a strict system of control in seminaries. The institute of 'senior' seminarians played a prominent role in students' everyday life because of direct control over the room residents.

The nutrition of students was insufficient and poor. According to the seminary statute,

[38] *Троцкий П.* Первый учебный курс Киевской духовной семинарии 1817-1819 гг. // Труды Киевской духовной академии. 1893. № 8. С. 588, 590.

[39] *Марковский П.* Из моих заметок о жизни учеников Киевской семинарии в 30-х годах // Киевские епархиальные ведомости. 1896. № 22. С. 884.

there were two meals such as lunch and dinner. Seminarians were often hungry because of the lack of food. Self-financed students delivered food from home.

Seminarians were given clothes and shoes. However, norms of the seminary statute regarding the provision of clothing were not fully implemented due to the lack of funding. Students did not receive outwear in particular.

During the first years of seminary's existence, it was a difficult issue to provide seminarians with beds and bed linen specified in the statute. Nevertheless, the funding situation improved over the course of time.

Keywords: everyday life, Kyiv Theological Seminary, seminarians, housing, nutrition, clothing